

Eğitimci H.Hüsnü Cırıtlı'nın Bazı Eğitim Görüşleri

-Türk Eğitim Derneği'nin verdiği "Eğitimde Hizmet Ödülü" dolayısıyla-

Cavit BİNBAŞIOĞLU

1940'lı yıllara kadar eğitim anlayışı ve bunları inceleyen pedagoji kitapları, birbirinden az çok farklı olmakla birlikte, değişik eklemeler yaparak, esasta 19. yüzyıla egemen olan zihniyetçi (1) ve mantıksal eğitim anlayışını devam ettirmişlerdir. Bu kitapların esas karakteri, üç bölümlü olmaları idi: Bedensel eğitim, düşünsel eğitim, ahlâki ya da mânevi eğitim. Örneğin, 20. yüzyılın başlarında (1909) Sâit Bey'in "Fenn-i Terbiye" kitabında -kapağında belirtildiği üzere- eğitim ve pedagoji (fenn-i terbiye) kavramları açıklandıktan sonra, kitap, bedensel eğitim, ahlâkî eğitim ve düşünsel eğitim bölümlerine ayrılmış, öğretim yöntemleri tanıtılmış, daha sonra da çocukların eğitim yöntemleri ve okulun yönetim ilkeleri ve teknikleri üzerinde durulmuştur.

Görüldüğü üzere, o tarihlerde, bir pedagoji kitabı, bütün meslek derslerini kapsıyordu. Cumhuriyetten sonra, öğretim yöntemleri, ayrı dersler haline gelmiş; daha sonraki yıllarda, okul yönetimi de ayrılmıştır.

Bundan sonra, birçok pedagoji kitabı yayımlanmıştır. İlk basımı 1937'de, son basımı da 1951'de yapılan Dr. Halil Fikret Kanad'ın iki ciltlik "Pedagoji" kitabı, pedagoji, eğitim, eğitimde okulun rolü, öğretmenin kişiliği ve meslek ahlâki gibi genel konulardan sonra, çocukların ve gençlerin eğitimi, bedensel eğitim, duygu eğitimi, irade eğitimi, bireylik ve zekâ incelemeleri üzerinde durmuş, en sonra da eğitim ve öğre-

timin genel ilkelerini açıklamıştır. Bu kitabın diğerlerinden farklı olarak getirdiği "Eğitim ve öğretimin Genel İlkeleri"dir.

Çok kapsamlı olan bu kitapta, bugünün Eğitim Psikolojisi kitaplarında yer almış olan bir kısım konular da vardı. Pedagojinin ilgili bulunduğu bilimleri açıklarken psikoloji, sosyoloji ve ahlâk'a büyük yer vermiştir.

1941 yılında yayımlanan, Gazi Eğitim Enstitüsü öğretmenlerinden H. Hüsnü Cırıtlı'nın "Terbiye ve Öğretimde Metot" adlı kitabı, bu anlamda bir pedagoji kitabı olmamakla birlikte, "eğitim" konusunu, anlayış ve süreç olarak, ilk iki bölümde incelemiştir. Bu kitapta, eğitim konusuna, diğer pedagoji kitaplarında rastlanmayan değişik bir yöntemle yaklaşmıştır. Gazi Eğitim Enstitüsünde, yazarı tarafından bir ders kitabı olarak da okutulmuş bulunan bu kitaptaki fikirler -hiçbir kitap ve yazar adı vermeden- mevcut eğitim anlayışlarını eleştirmiş, kimi eğitim sorunlarına değişik bir yorum getirmiştir. Böyle bir yorum, deneye, gözleme ve kısaca araştırmaya dayanan bir "Eğitim Psikolojisi"nin okullarda okutulmasına ortam hazırlanmıştır.

(1) Zihniyecilik: Bütün ruhsal olayları, duyular yerine, kişide var olan tasarımlardan çıkarmaya ve zihni bir takım ayrı bölmelerden oluşmuş kabul edilip bunların geliştirilmesine önem veren; hattâ, bunlar arasında geçişler bulunduğu inanan bir tür öğretici.

H.Hüsnü Cırıtlı'nın kitabında yer alan fikirler, bir eleştiri olduğu gibi, kendi fikirlerini de eleştiriye açık bir üslûpla kaleme almıştır:

"Yukardaki tartışmalardan amaç, ortaya yeni ve garip bir şey atmak değildi. Sadece, eğitim ve öğretim sorunlarını çözerken, alabileceğimiz iki zihinsel tutumu birbiriyle karşılaştırmaktı. Bunlardan biri; sırf mantık; öbürü deneysel ve bilimseldir. Örneğin, bize, yakından başlayıp uzağa gitmeyi, ancak mutlak mantık emredebilir. Oysa, uzaktan başlamak, hiç de mantıkî görünmekle birlikte, deneysel ve bilimsel bir gerçek olabilir." (Cırıtlı, H. Hüsnü. Terbiye ve Öğretimde Metot. Ankara Uzluk B., 1941. s. 30)

Bu düşünceler, öğretmen adayını şaşırtmaktan çok, onu, bilimsel görüş ve düşünüşe daha çok götürmüştür. Ona, eğitim ilkelerini daha dikkatli anlama ve yorumlama bilinci kazandırmıştır. Zaten, onun eğitim ve öğretim anlayışına göre, mevcut bir şeyi aynen tekrar etme değil, bunları bir araç ve gereç gibi kullanarak - düşünce düzeyinde de olsa- yeni ve özgün, olumlu bir ürün elde etme söz konusudur. Bunun için, o, öğrenilen şeyden çok, öğretimde kullanılan yöntemlere önem verir. Bunun yöntemine alışan bir kimse, yaşama atıldığı zaman, karşılaşacağı sorunları- amacına uygun olarak- daha kolay çözebilir. Ona göre, bilgi, eğitimde önemli olmakla birlikte, ona gereğinden fazla önem vermek doğru değildir. Bu, geleneksel eğitim anlayışının bir amacı idi.

H. Hüsnü Cırıtlı'nın Eğitim ve Öğretim Anlayışları:

H. Hüsnü Cırıtlı'nın görüşüne göre, en temelli eğitim kurumu ailedir. Okul, bundan doğmuştur. Fakat, okul eğitimine, ayrıca bir de "öğretim" eklenmiştir. Bu nedenle, okul eğitim ve öğretiminin iki yönü vardır. Biri öğretim, diğeri de gerçek eğitim yönüdür. Öğretim yönü, herkesçe bilinen yönü-

dür: Çocuğa tek tek konuları, yani bilgi, beceri ve alışkanlıkları öğretmektir. İkinci ve en önemli yönü de -bunlar aracılığıyla- çocuğu, eğitimin amaçlarına ulaştırmaktır. Buna göre, eğitim, bilgiye dayalı ince bir hesap ve uzmanlık işidir. Eğitim ve öğretimi, kesin olarak, birbirinden ayırmak mümkün olmamakla birlikte, açıklığa kavuşturabilmek için ayrı ayrı incelenmelidir.

Öğretim anlayışı: Yazı yazmasını, bisiklete binmesini, konuşmasını öğrenmek isteyen bir kimse, önce bütün organlarını hareket ettirir; sonra, tek bir organla, kısa zamanda, kolayca bu işi yapabilir hale gelir. Buna göre, öğrenmek, bir anlamda hareketleri yerelleştirmektir. Bu işi yaparken, öğreten kimsenin yaptığı işlemler, bir "çözümleme", öğrencinin yaptığı işlemler de bir "bireşim" (terkip, sentez)' dir. Öğreten kimsenin işi de "rehberlik" olarak nitelenebilir. Bu haliyle öğretim, öğrenme sürecinin kısaltılmış bir şeklidir.

Eğitim anlayışı:

H. Hüsnü Cırıtlı, eğitim konusunda belli bir tanıma gitmemiş, onu çeşitli yönleriyle incelemiştir. Eğitimin çeşitli yönleri şunlardır:

1. Müsbet bilgi yönü: Bilgi bir etki sistemidir. Davranışı bilgi şekillendirir. Bu nedenle, eğitimin esasını müsbet bilgi oluşturur. Ona dayanmayan bir eğitim sakattır. Bunun için, okulda müsbet bilim okutulmalıdır.

2. Teknik ya da beceri yönü. Teknik, bilginin belirli organlara uzanması, onun işlevini kolaylaştırması ve artırması anlamlarına gelir. Göze, gözlüğü ya da teleskopu eklediğimiz zaman, insan, kendisini daha güçlü hisseder. Bilim, insan için, bir güç, teknik de bu gücün dışa açılması gibidir.

3. Güzel sanatlar yönü: Yukardaki iki yön eğitimin nesnel yönüdür. Bunlar, ulusal hudut tanımaz. Oysa, eğitimi "eğitim" yapan, onun ulusal yönüdür. Bu, eğitimde güzel sanatlara olan ihtiyacı gösterir. Bu suretle, eğitim, ulusal ve bi-

reysel bir nitelik kazanır.

4. **Ahlâkî yönü:** Ahlâk yönü olmayan bir eğitim, "eğitim" olamaz. Bu, eğitimin, toplum hayatının dışında tasarımlanamayacağını gösterir. Dağ başında okul kuranların başarısızlığı bununla açıklanabilir. Çünkü, ahlâk, toplum yaşamından doğar ve eğitim, toplum yaşamının gelişmesinden ibarettir. Ahlâk öğesini taşımayan bir eğitim, tam bir eğitim olamaz. (A.g.e., s. 11)

Eğitimin bu dört yönünü ya da öğesini H. Hüsnü Cırıtlı şöyle değerlendirmiştir:

"Müsbet bilgi ve teknik, bir ulus için görme gücüyle birdir. Müsbet bilgiden - organize şekliyle bilimden- yoksun bir ulus, kördür; dünya yüzünde bir yere ilişemez. Kendine özgü güzel sanatları olmayan bir ulus, kendi toprakları üzerinde bir hak iddia edemez. Çünkü, ona kendi damgasını vurmamıştır. Ahlâk , bir ulus için, kendi topraklarının hudutları demektir. Ahlâkî varlıklarını hissetmeyen insanlar, kendi bireysel ve mânevi değerlerini koruyamadıkları gibi, ülkelerinin hudutlarını da koruyamazlar." (A.g.e.,s. 11)

Yine onun anlayışına göre, ahlâkın bilgi ve teknik yönü, zaman içinde birikir ve gelişir. İnsanlar, bunları eğitimlerinde kullanırlar. Fakat, güzel sanatlarda ve ahlâkta böyle bir birikim yoktur. Bugünkü bir sanatkâr, bundan beş yüz yıl önceki bir sanatkârdan mutlaka daha iyi değildir. Ahlâk için de öyle. Bugünkü bir insan, bundan beş yüz yıl önceki insandan daha ahlâklı değildir. Birçok hallerde, bunun tersi ileri sürülebilir. Belki de toplumsal sıkıntıların kaynağında bunlar vardır. Ahlâk, bilimdeki ilerleme ile boy ölçüşemiyor.

Eğitimde bu dört öge birbirine bağlıdır. Bunların hepsi, eğitimde bir "bütün" oluşturur. Bilim ve teknik, bu "bütün"ün "iç"ini; güzel sanatlar ve ahlâk da bunun "dış"ını oluşturur. Bilim ve teknik, ayrı ayrı algılanamazlar. Bunları algılanabilir hale getiren, önce güzel sa-

natlar, sonra ahlâktır. Örneğin, bilim ve tekniğin bir ürünü olan bıçak, hem iyi, hem kötü amaçlar için kullanılabilir. Sırf edebiyat öğrenimi yaparak "edip" olan insan, eğer varısa, pek enderdir. İyi şair, iyi edip, bilim yahut teknik alanlarından birinde yetişendir. Böylece, güzel sanatlar için, bilim ve teknikten oluşan bir "iç" gerektiği gibi; ahlâk için de aşağı yukarı onlar gibi bir "iç" e ihtiyaç vardır.

Eğitimde "örnek verme" işinin de, bu bakımdan , pek etkili olmayacağını ileri sürmüştür.

"İyi bir devlet adamını, iyi bir aile reisini, iyi bir memuru; iyi devlet adamlarının hareketlerini, iyi aile reislerinin niteliklerini, iyi bir memurun karakterini öğrenmek suretiyle yetiştirmek mümkün değildir. Çünkü, bir kez, bütün bu nitelikler, soyut bir kabuk bağlamaktan başka bir işe yaramayacaktır. Sonra, sizin örnek aldığımız hareket tarzları, bu çocuğa göre, ya geçmiş bir zamana ait olacaktır; yahut sizin kafanızdaki ülküsel (ideal) bir tipten üretilecektir. Çocuğun günlük yaşamı ile her ikisinin de ilgisi yoktur. Bunun için, önce, bilim ve fen ile donatılmış bir insan yetiştirmek amaç olmalıdır. Ancak, bu yetiştirme işi, bir toplum içinde gerçekleşmelidir." (A.g.e.,s. 13)

Ona göre, eğer öğretim, yukarıda açıklanan anlamıyla alınır; buna, toplumsal nitelikte bir amaç uygulanır; bilim, teknik, güzel sanatlar ve ahlâk kendilerine özgü derecelerle- birer etki aracı olarak kullanılırsa, o zaman, bu iş kurumlaştırılmış olur. Buradan, okul ortaya çıkar. Ancak, okullar, özellikle dış etkilerle, yani, başkalarının yaptığı etkilerle ortaya çıkan birer eğitim kurumlarıdır.

Okul Eğitimi:

H. Hüsnü Cırıtlı, okul eğitimi için de şu görüşleri ileri sürer:

Eğitimde önemli olan, çocuğa bir takım amaçların aşılmasıdır. Bunlardan biri, "çocuğa kişilik kazandır-

mak"tır. Okuldaki öğretim, bu amaca hizmet etmelidir. Öğretim konuları, bunun için birer gereç olmalıdır. Çocuk, bunları almalı ve kendi kendine kontrol etmelidir. Bu da toplumsal bir çevre içinde olmalıdır. Buna biz, "kendi kendine eğitim" diyoruz. "Kendi kendine eğitim", "kendi kendine öğretim" den farklı bir şeydir. Kendi kendine eğitimde, toplumsal bir amaca yönelik olarak, öğrencinin konuyu, eğitsel bir biçimde çözümlemesi, sonra bunları "bireşim" (tertip, sentez) yapma yeteneğini kazanması ve en sonra da "bireşim" yapması gerekir. (A.g.e.,s. 36)

Kısaca eğitim, aslında, "kendi kendine eğitim"den başka bir şey değildir. Bunu, gelip geçici bir şey olarak görmemek gerekir. Ancak, eğitim, başkaları tarafından eğitim ile başlar. Okuldan sonraki eğitim ise, tamamen "kendi kendine eğitim"dir. Bunun son amacı da özgün (orijinal) bir iş ya da bir eser ortaya çıkarmaktır. Okul ödevleri, bunun bir başlangıcını oluşturur.

Çocuğun bir "kişilik" sahibi olarak yetişmesi, onun, bir anlamda, dışardan gelecek kötü etkilere karşı, dayanıklı olması demektir. Bu da ayrıca, bir eğitim amacı sayılabilir. Gerçekten insan, başkaları ile çalıştığı yerlerde kötü birtakım etkilerle karşılaşabilir. Bulunduğu çevre, dıştan iyi olmakla birlikte, içten bozuk olabilir. İnsanın bu gibi durumlarda 'dayanıklı' olması, derhal rengini değiştirip kötü çevreye uyum yapmaması gerektir. Uyum yapıyorsa, eğitim, bir yönden eksik kalmış demektir. Çocuğun, iyiyi kötüden ayırması yeterli değildir; iyiye karşı "uygun", kötüye karşı "eleştirel" bir tutum geliştirmek ve ona göre hareket etmek yeteneğini de kazanması gerekir. (A.g.e.s.15)

Eğitim Anlayışlarının Gelişimi:

Eğitim anlayışlarının gelişimi, H. Füsünü Cırıtlı'nın "Terbiye Öğretimde Metot" kitabına göre şu sırayı izlemiştir:

1. Teolojik anlayış,
2. Filozofik anlayış,

3. Bilimsel anlayış.

Bunlar, sözü geçen kitaba dayanılarak şöyle açıklanabilir:

1. **Teolojik anlayışta eğitim:** Bu anlayışta, dogmatik bir eğitim anlayışı egemendir. Eğitimin amacı, yöntemi ve materyali, dinsel kitaplardan çıkarılır. Bunlar tartışılmaz.

2. **Filozofik anlayışta eğitim:** Tamamen öznel bir eğitim anlayışıdır. Bu anlayışa göre, eğitimin amacı, yöntemi ve materyali, genel bir kurala bağlanamaz. Eğitim, zamanına, yerine ve adamına göre değişir. Bunlar, bireyden ve dolayısıyla doğadan üretilir. Buna göre, doğa, doğrudur; iyidir ve güzeldir. Bu da tartışılmaz.

3. **Bilimsel anlayışta eğitim:** Bu anlayış, nesnel nitelikte zihinsel bir tutumun ürünüdür. Eğitimin amaç, yöntem ve materyalleri, gerçeklerden, nesnel bir yolla elde edilir. Buna göre, eğitimin -zamana, yere ve insana göre- bir 'değişen', bir de değişmeyen iki yönü vardır. Eğitim, bir öğretme işi olduğuna göre, "değişmez", öğrenilen şeyleri belirli amaçlara göre kullanma işi olduğuna göre "değişir". Buna göre, eğitim, değişmeyen yönüyle, müsbet bir bilim, değişen yönüyle bir sanattır.

"Bilimsel anlayış"da kendi içinde üçe ayrılır:

Birincisi "biyolojik" eğitim anlayışıdır. Buna göre, biyolojik gerçekler, eğitimin esası olarak kabul edilir. Atavizm ve çevreye uyum fikri bunlardandır. Atavizme göre, insanlar, insan soyunun geçtiği bütün evrelerden geçerler. Çevreye uyumda da doğa varlıklarında görülen birbirine bağlılık, topluluk fikri eğitimde esas alınır. Yani, her şey, bu özelliklerle açıklanır.

İkincisi, "psikolojik" bir eğitim anlayışıdır. Buna göre, eğitimde "pragmatik" (yararcı) bir esastan hareket edilir. Yani, eğitimde bireyin yararı, toplum içindeki ihtiyaçlarına göre egemen bir durumda olmalıdır.

Üçüncüsü de "sosyolojik" bir eğitim anlayışıdır. Buna göre, eğitim tamamen toplumsal bir olgudur. Eğitim, birtakım toplumsal olgulardan oluşmuştur. Bu olgular arasındaki ilişkiler, istatistik yöntemi ile tesbit edilebilir. Bunlar, değişmez ilişkilerdir. İşimiz, bu ilişkileri bilimsel yollarla bulmak ve eğitim kurumlarımızı, bunlardan çıkaracağımız sonuçlara göre yeniden düzenlemektir.

H. Hüsnü Cırıtlı, bu açıklamalardan sonra şu eleştiriye yapmıştır:

"Bugün, en ileri ülkelerde, özellikle Amerika ve İngiltere'de toplumsal eğitim anlayışı egemendir. William James'e ve John Dewey'e karşı duyduğumuz hayranlığa bakılırsa, biz de bilimsel anlayış basamağına sokulmuş bulunuyoruz. Fakat, eğitim yazılarımıza ve eğitim etkinliklerimize bakılırsa, henüz pek öznel bir yöntemle çalıştığımız, yani filozofik anlayış basamağına bulunduğumuz açıkça görülür. Filozofik anlayış basamağı ile sosyolojik anlayış basamağı arasında 50 yıllık bir uzaklık vardır. Bu nedenle, biz, bugün, eğitim işlerinde Amerika'ya göre, 50 yıl geriyiz, demek pek hatalı bir vargı olmasa gerek." (A.g.e.s. 23)

Bu eleştiriler, o günkü ortam içinde fazla belirgin bir tepkiye yol açmamış, sorunlar, bu eleştiri doğrultusunda çözümlenmeye çalışılmıştır. En azından, ders kitaplarında bilimsel araştırma sonuçlarına daha fazla yer vermek gibi. Bu, bir olgunluk ifadesidir ve eğitim tarihimiz açısından değer taşır.

Değerli öğretmenimiz H. Hüsnü Cırıtlı'nın bundan 50 yıl önce açıklamaya çalıştığı en önemli kavramlar da öğrenme, öğretim, eğitim ve ahlâk kavramları ve bunlar arasındaki ilişkiler olmuştur. Bilimsel bilgiyi, eğitimin ayrılmaz bir parçası olarak görmüştür. Eğitim olgusunun oluşmasında çocuğa ve eğiticiye düşen ödev ve sorumluluğu açıklamıştır. Eğitimin rehberliği altında öğrencinin "kendi kendine çözümlenme ve bireşim" yapmayı öğrenmesi, normal bir eğitim için, öğrencinin kendi eğitiminde rol alması, onun içten gelişmesine yardım etmesi demektir. Eğitici, eğitimde, dış ortam yanında, bu iç ortamı da yaratmak zorundadır. Bu, o günkü eğitim anlayışımız için bir yeniliktir. Bu yenilik, daha sonraları, bir kısım eğitim çevrelerinde etkinliğini sürdürmüştür.